

THE CONCEPT AND IMPORTANCE OF PREMATURE PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY

O.O'.Shomurodov

Ministry of internal affairs academy full-time education 1st course of study 107th group cadet

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10893322>

ARTICLE INFO

Received: 22th March 2024

Accepted: 28th March 2024

Online: 29th March 2024

KEYWORDS

Violations among minors, young people, minors, subjects of prevention of offenses, uncontrollability among minors.

ABSTRACT

The organization and improvement of the premature prevention of juvenile offenses in the article, the human factor is dominant in various spheres of public life today, especially since it is considered as one of the main tasks to protect the rights of minors, to raise their scientific, creative, intellectual potential, thereby increasing the number of offenses committed by minors, cases such as the popularization of deviant behavior among adolescents are written in a statement that all institutions of society operate in cooperation as a system on the issue of crime prevention.

VOYAGA YETMAGANLAR HUQUQBUZARLIKLARINI BARVAQT OLDINI OLIshNING TUSHUNCHASI VA AHAMIYATI

Shomurodov O`tkirbek O`ktamjon o`g`li

O`zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 1-o`quv kursi

107-guruh kursanti, safdor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10893322>

ARTICLE INFO

Received: 22th March 2024

Accepted: 28th March 2024

Online: 29th March 2024

KEYWORDS

Voyaga yetmaganlar, yoshlar, voyaga yetmaganlar o`rtasida huquqbuzarliklar, huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlari, voyaga yetmaganlar o`rtasida nazoratsizlik.

ABSTRACT

Maqolada voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining barvaqt oldini olishni tashkil etish va takomillashtirish, bugungi kunda jamiyat hayotining turli sohalarida inson omili ustun hisoblanadi, ayniqsa, unda voyaga yetmaganlarning haq-huquqlarini himoya qilish, ularning ilmiy, ijodiy, intellektual salohiyatini yuksaltirishga asosiy vazifalardan biri sifatida qaralishi, shu bilan birgalikda, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar sonining ortishi, o`smirlar o`rtasida deviant xulqning ommalashuvi kabi holatlar huquqbuzarlik profilaktikasi masalasida jamiyatning barcha institutlari tizim sifatida o`zaro hamkorlikda faoliyat olib borishi haqoda yozilgan.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O'zbekiston Respublikasining voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risidagi qonunchiligida nazarda tutilgan qoidalarga qaraydigan bo'lsak:

voyaga yetmagan — o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxs;

Ya'ni voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi deganda bu voyaga yetmaganlarning nazoratsizligi, qarovsizligiga, ular tomonidan huquqbuzarliklar yoki boshqa g'ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etilishiga imkon beradigan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etishga qaratilgan, yakka tartibdagi profilaktika ishi bilan birgalikda amalga oshiriladigan ijtimoiy, huquqiy, tibbiy va boshqa chora-tadbirlar tizimi hisoblanadi.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligini barvaqt oldini olishning ta'sirchan tizimini yaratish, profilaktik ishlarni tashkil etishning zamonaviy tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish bo'yicha qonunchilik normalari va ularni qo'llash amaliyoti bilan bog'liq muammolarning ilmiy yechimini topish dolzarb hisoblanadi. Kriminologiya va huquqbuzarliklar profilaktikasi nazariyasida uyushmagan yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning sabablari va sodir etilishiga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish tizimini takomillashtirish istiqbollari tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'tgan davr mobaynida respublikamizda huquqbuzarliklar profilaktikasi voyaga yetmaganlar bilan ishlash tizimini samaradorligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Natijada, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklar ko'rsatkichi salmoqli darajada kamayishiga erishildi.

Huquqbuzarliklar barvaqt profilaktikasi asosan insoning oilada, ta'limgacha va ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya olish jarayonida, ularda odob-axloq qoidalariga, boshqa insonlarning huquq, erkinlik va qonuniy manfaatlarini hurmat qilish, Konstitutsiya va qonunlarga rioya etish, ularning talablariga itoatkorlik kabi shaxsni huquqbuzarliklar sodir etishdan tiyib turadigan fazilatlarni shakllantirish orqali ta'minlanadi. Huquqbuzarliklar barvaqt profilaktikasi inson hayotining boshqa yo'nalishlari va keyingi bosqichlarida ham jamiyatdagi hayotiy zarurlardan kelib chiqqan holda amalga oshirib boriladi.

Huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasi – insonlarni boshqalarning huquq, erkinlik va qonuniy manfaatlarini hurmat qilish, odob-axloq qoidalariga, Konstitutsiyasi va qonunlarga rioya etish ruhida tarbiyalash, jamiyat (oilalar, jamoalar, hududlar, sohalarda)dagi ijtimoiy-ruhiy muhitni sog'lomlashtirish, odamlarda g'ayriijtimoiy xulq-atvor va huquqbuzarlik sodir etishga yoxud uning jabrlanuvchisi bo'lishga moyillik shakllanishining oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy, ma'naviy-ma'rifiy, huquqiy, psixologik, ijtimoiy-iqtisodiy va ogohlantiruvchi profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish jarayoni. Ma'lumki, huquqbuzar shaxsining ijtimoiy xavfli va aybli qilmishlari bilan bog'liq bo'lgan muammolarni kriminologiya fani tadqiq etadi. Zero, jinoyat sodir etgan shaxslarni ilmiy jihatdan o'rganish o'zining mazmun va mohiyatiga ega bo'lib, mazkur ma'lumotlarni o'rganish asosida ushbu turdagi huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilish borasida profilaktik choralarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining barvaqt oldini olishning asosiy maqsadi – ma'muriy hududlarda yashovchi oilalar va ulardagi muammolar haqida tezkor xabardor

bo'lish, voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilishi mumkin bo'lgan nizolarni barvaqt profilaktikasini ta'minlash, notinch oilalardagi ijtimoiy ruhiy-muhitni sog'lomlashtirish hamda aholi o'rtasida huquqiy targ'ibot va tashviqot ishlarini amalga oshirishdan iboratdir.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining barvaqt oldini olish bo'yicha vakolatli subyektlar voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarning sabab, shart-sharoitlari va ularga imkon berayotgan omillarni o'z vaqtida aniqlash, ularni bartaraf etish hamda kelgusida ularning sodir etilishiga yo'l qo'ymaslikka qaratilgan faoliyat dastlabki profilaktika hisoblanadi.

Dastlabki profilaktika shaxsda jamiyatga zid qarashlarning paydo bo'lishi uning axloq va huquq normalariga zid qilmish sodir etishining oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish jarayonidir¹.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining barvaqt oldini olishning tashkil etilishi *birinchidan*, jamiyatda zid turmush tarzi kechiruvchi shaxslar hamda ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan oilalar va voyaga yetmaganlarni o'z vaqtida aniqlashga, *ikkinchidan*, shaxsdagi g'ayriijtimoiy hulq-atvorni ijobiy tomonga o'zgartirishga hamda huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilishga, *uchinchidan*, fuqarolarni jinoyatlardan, shu jumladan turli ko'rinishdagi jinoyatlardan jabrlanishini oldini olishga, *to'rtinchidan*, voyaga yetmaganlar o'rtasidagi nizolarni bartaraf etish va ularni oldini olishga qaratilgan keng qamrovli ijtimoiy-huquqiy choralarni amalga oshirishga imkon beradi.

Yuqoridagi profilaktikaning maqsadi, huquqbuzarliklarni oldini olish, ularning sodir etilishiga yo'l qo'ymaslikka qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Yuridik adabiyotlarda mazkur faoliyat "oldini olish", "yo'l qo'ymaslik", "profilaktika qilish" kabi atamalarda namoyon bo'ladi. Kriminolog olimlar Y.M.Antonyan va G.A.Avanesovning fikricha, "jinoyatchilikka qarshi kurash" yuqorida keltirilgan boshqa atamalarga nisbatan kengroq tushuncha bo'lib, u davlat, jamoatchilik tomonidan jamiyat manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan muhofaza qilishga qaratilgan barcha chora-tadbirlarni qamrab oladi.

Huquqshunos M.Q.O'razaliyevning fikricha, jinoyatlarni profilaktika qilish jinoyatchilikning oldini olish faoliyatining tarkibiy qismi hisoblanib, u jinoyatchilik sabablarini va unga imkon beruvchi shart-sharoitlarni, ularning ayrim guruhlari va jinoyatchilik turlarini izchil aniqlash va bartaraf etilishini nazarda tutadi. Shunday qilib, ushbu faoliyatni tashkil etishdan maqsad, eng avvalo, huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilish, ularni zararsizlantirish, huquqbuzarlik sodir etilishi mumkin bo'lgan shaxslarga ta'sir ko'rsatish hamda fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga qarshi qaratilgan turli tajovuzlarni oldini olishdan iboratdir.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi – huquq-tartibotni saqlash hamda mustahkamlash, huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga barham berish, shuningdek huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish maqsadida qo'llaniladigan huquqbuzarliklar umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktikasining huquqiy, ijtimoiy, tashkiliy va boshqa chora-tadbirlari tizimi.

Yuqoridagi profilaktik chora-tadbirlarni to'g'ri tashkil etilishi jinoyatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Professor I.Ismailov ta'kidlaganidek, jinoyatlarning oldini olish shunisi bilan afzalki, bu faoliyatga jinoyat sodir etgan shaxsning jazolanishi muqarrarligini ta'minlash uchun sarflanadigan ancha kam harajat qilinishi bilan bir vaqtda, insonni, ayniqsa yoshlarni jamiyatda o'z o'rnini topishga, hayotda atrofidagi yaqin kishilari, boshqa insonlar va jamiyat uchun foydali bo'lgan faoliyat bilan shug'ullanishga undaydi hamda uni amalga oshirishda ko'maklashadi.

Olima G.O'.Axmedovaning fikricha, jinoyatlarning oldini olish to'g'ri tashkil etilsa, mamlakatimizda jinoyatchilikning ahvolini tubdan o'zgartira olmasa ham, unga qarshi amaliy kurash muayyan jinoyatlar rivojlanishidagi salbiy omillarga amalga qarshilik ko'rsatish mumkin.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining barvaqt oldini olishda fuqarolik jamiyati institutlari, jamoat tuzilmalari va keng jamoatchilik bilan huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali amalga oshirish bo'yicha hamkorlikning yangi usul va shakllarini ishlab chiqib, bu boradagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqishni taqozo etmoqda. Chunki, barcha ichki ishlar organlari soxaviy xizmatlari o'rtasidagi hamkorliklarda ham huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha asosiy ma'lumotlar jamoatchilikdan kelib tushadi.

Bu borada Ichki ishlar organlari voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini o'z vakolatlari doirasida amalga oshiradi. Ichki ishlar organlarining voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi maxsus bo'linmalari voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning profilaktikasi bo'linmalaridan hamda voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlaridan (bundan buyon matnda ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazi deb yuritiladi) iboratdir. Ichki ishlar organlarining boshqa bo'linmalari voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasida o'z vakolatlari doirasida ishtirok etadi hamda zarur yordam ko'rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, salbiy hodisalarning barchasi, jumladan, jinoyatchilik ham ma'naviy-ma'rifiy qashshoqlik sharoitida vujudga keladi. Demak, huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilish, unga qarshi kurashish, qonun ustuvorligini ta'minlash keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar amalga oshirilayotgan hozirgi sharoitda nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning, balki har bir fuqaroning, davlat va jamoat tashkilotlarining eng muhim vazifasidan biriga aylanishi kerak. Tadqiqotchi E.Urdushev ta'kidlaganidek, huquqbuzarliklar o'z o'zidan sodir etilmaydi. Asosiy masala huquqbuzarlikning oqibati bilan kurashish emas balki barvaqt oldini olish, sabablarini o'z vaqtida bartaraf etishdan iboratdir. Mazkur masala yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda, har bir mahallani jinoyatchilikdan xoli hududga aylantirish, ya'ni "nima uchun mening mahallamda jinoyat sodir etilishi kerak" degan g'oyani fuqarolar ongiga singdirish bugungi kundagi islohotlarning asosiy mohiyatini o'zida ifoda etadi.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning profilaktikasi – bu, huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlarining voyaga yetmagan qatlamida qonunga hurmat va qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murosasizlik munosabatini shakllantirish,

voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olish, ushbu huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlarni aniqlash, o'rganish, bartaraf etish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan voyaga yetmaganlarni tarbiyalashga yo'naltirilgan profilaktik faoliyatdir.

Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklar profilaktikasini davlat hokimiyati organlari, huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi, unda ishtirok etuvchi davlat organlari va muassasalari hamda fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlarni va oilalarni, ularni jinoiy faoliyatga jalb etuvchi shaxslarni aniqlash, ular sodir etayotgan jinoyatlarning sabab va sharoitlarini bartaraf etish, shuningdek ular yashayotgan va ta'lim olayotgan joylarda ijtimoiy-ruhiy muhitni sog'lomlashtirish maqsadida amalga oshirilayotgan tarbiya, ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish, ijtimoiy-huquqiy nazorat vositalari orqali profilaktik ta'sir choralari qo'llashdan iborat davlat siyosati darajasida amalga oshiriladigan alohida faoliyat hisoblanadi.

Masala yechimi sifatida, yuqorida keltirilgan fikr-mulohazalar va tahlillarga asoslangan holda voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish hamda, huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlarining voyaga yetmagan qonunga hurmat va qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murosasizlik munosabatini shakllantirish, yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, ushbu huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, o'rganish, bartaraf etish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan voyaga yetmaganlarni qayta tarbiyalash, voyaga yetmaganlarning huquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanishi xavfini kamaytirishga yo'naltirilgan profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlarini amalga oshirishni tushunishimiz kerak.

References:

1. O'zbekiston respublikasining qonuni voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida // Qonunchilik palatasi tomonidan 2010-yil 12-avgustda qabul qilingan, Senat tomonidan 2010-yil 28-avgustda ma'qullangan
2. *Ismailov I.* va boshqalar. Voyaga yetmaganlar nazoratsizligi va huquqbuzarligining oldini olish: O'quv-amaliy qo'llanma. / Mas'ul muharrir I.Ismailov. –T.: Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv markazi, 2011. – B. 179.
3. *O'razaliyev M.Q.* Oilada voyaga yetmaganlarga qarshi sodir etiladigan jinsiy jinoyatlarning oldini olish: yurid. fan. nomz. diss-Y. –T., 2008. –B. 90.
4. *Axmedova G.O'.* Uyushgan guruhlar kichik tadbirkorlik sohasida sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olish: yurid. fan. nomz. diss-Y. –T., 2006. –B. 101.
5. *Urdushev E.* Huquqbuzarliklar profilaktikasi: tinchlik, barqarorlik va xavfsizlik uchun. Huquq va burch. № 1 (145) / 2018. –B. 14.